

BA01 skulle från början gruppera både i Srebrenica och Vares, men efter problem med tilltransporten av trupperna (på grund av serbiskt krångel) placerades en holländsk bataljon i Srebrenica medan vi koncentrerade oss på Vares.

Det första kompaniet som anlände till operationsområdet – 8. kompaniet från PB 8 i Hässleholm under kompanichef major Håkan Birger – tog över en kanadensisk camp i ett ruffigt sågverk norr om Vares. De fick snabbt bra kontakt med de lokala myndigheterna och den lokala kroatiska Bobovacbrigaden. Lugnet varade mindre än tre veckor, då de händelser startade som skulle tvinga oss att ta ställning till FN-mandatet vi verkade under och lägga ribban för hela missionen.

Vi befann oss i Bosnien för att i enlighet med FN-resolutionerna 824 och 836 etablera en fredad zon. Med våra till slut 1 300 soldater skulle vi se till att fientliga handlingar upphörde, övervaka eldupphör, etablera rörelsefrihet samt eskortera hjälpsändningar. Vi hade tilldelats dessa uppgifter med stöd av sjunde kapitlet i FN-stadgan som under vissa betingelser ger fredsbevarande trupper rätt att bruka vapenmakt. Det är fortfarande en överraskning för alla dem som sägare att styrkornas mandat var svagt. Problemet var att för få ville leva upp till det fredsframtvängande mandatet.

Lördag 23 oktober 1993

Jag är i högkvarteret för BHC (**Bosnia Herzegovina Command**) utanför Sarajevo när jag får information om att det nog inte går att ta sig tillbaka till Tuzla eftersom strider brutit ut längs vägen söder om Vares. Jag bestämmer mig för att göra ett försök att komma till Tuzla ändå, eftersom jag gör mer nytta där.

Kommenterad [UH1]: UNPROFOR:s högkvarter Bosnien-Herzegovina

25 kilometer söder om Vares blir vi stoppade. På den nerblodade vägen ligger en död ko. Lite längre bort ligger kons ägare död. De har fallit offer för en granat. Några bosniakiska (muslimska bosnier) soldater råder oss att vända, pekar mot bergen och varnar för kulor. Efter en stund får jag klart för mig att bosniakernas syfte är att erövra Vares eftersom bosnienkroaterna där – Bobovacbrigaden – enligt uppgift anfallit och bränt Stupni Do, en by utanför Vares.

Jag inser att detta är mitt problem eftersom byn ligger inom mitt område och jag kan inte låta Håkan Birger stå ensam i Vares i detta läge. En av 10. kompaniets Sisupansarbilar har anslutit till oss och den tar jag nu över, med besättning. Passagerarna får min Toyota. Jag kommer överens med **en bosniakisk stridsguppchef** att han ger mig chansen att ta reda på vad som hänt i Stupni Do – om det hänt något. Krig är fulla av felaktig information och skall man starta fullt krig inom federationen (bosniaker och bosnienkroater stred från början på samma sida) bör man i alla fall inte göra det på felaktiga grunder.

Det är mörkt och vi tänder saftblandaren och ger oss iväg. Det är en märklig upplevelse att färdas mot kriget genom den trånga dalen med helljus och snurrande orange ljus på taket, samtidigt som strider pågår över oss mellan höjderna söder om Vares. Bakom en bergskam och öster om vägen ser vi Stupni Do brinna.

Framme på campen träffar jag Håkan Birger och jag följer med för att förhandla med Bobovacbrigaden. Där träffar vi Ivica Rajic som har med sig minst ett hundratal kroatiska extremister, och det hela påminner om en dålig västernfilm. Håkan berättar att den ordinarie brigadchefen samt borgmästaren och polischefen i Vares är fängslade och utbytta av Rajic, som nu säger sig tagit över befälet för

Kommenterad [UH2]: Den bosniakiske stridsguppchefen i byn Dabravine

Bobovacbrigaden. Han verkar tämligen resonabel i början och vi lyckas få Rajic att acceptera en vapenvila och släppa in oss i Stupni Do dagen därpå.

Söndag 24 oktober

Nästa dag förhalar kroaterna sitt löfte medan vi manövrerar med bristfälligt kartunderlag i de branta bergen för att komma runt minspärrarna utan strid. Under dagen får vi också information om att Rajic och hans folk fängslat omkring 200 bosniakiska män i två skolor inne i Vares. Dagen blir dramatisk men jag bestämmer mig för att låta kompanichef Håkan Birger sköta verksamheten och åker upp till mitt högkvarter i Tuzla.

Klockan 22.00 ringer Håkan och berättar att Bobovacbrigaden har öppnat eld mot 8. kompaniet i Vares centrum. Plutonen i staden vill dra sig ur mot campen och Håkan ber om tillstånd att få göra det. Varningsskott har skjutits med såväl pbv-kanon som automatkarbin. Min första reaktion på Håkans begäran är: "Nej, inte efter allt besvär vi haft". Innan jag hinner säga det inser jag att det beslutet kan inte jag ta, sittandes i lugnet i Tuzla sju mil från torget i Vares. Håkan får handlingsfrihet – det är hans beslut. Strax efter vårt samtal rapporteras att det skjuts våldsamt mot campen – över – som tur är. Vi har fått en pansarbandvagn och två Sisu för sjuktransport pepprade. Det finns flera träffar mitt i de röda korsen och en av dem är bekämpad med två handgranater. Jag beordrar Håkan Birger att från och med nu skjuta verkanseld direkt om kompaniet hotas. Nu skall vi tala det språk som Ivica Rajic själv gör och förhoppningsvis förstår.

Måndag 25 oktober

Kommenterad [UH3]: Träffad av

På morgonen rapporteras att läget i Vares är under kontroll igen. Håkan får order att åter gruppera i centrum och själv tänker jag fullfölja min plan att träffa den serbiske brigadchefen i Zvornik. När vi är tillbaka får jag veta att 8. kompaniet åter har lämnat torget i Vares efter hot med pansarskott och annat otyg.

Jag bestämmer mig för att Tuzla är fel plats för mig att vara på och ger mig av i mörkret mot Vares. Efter att ha fått den senaste informationen av Håkan åker jag direkt för att träffa Bobovacbrigaden. Nu är det Kresimir Bozic, som förra gången sade sig vara stabschef, som för talan och som dessutom säger sig vara brigadchef. Först är han irriterad och hävdar att vi uppträtt aggressivt. Jag kontrar med att han började med två handgranater och åtskilliga hundra skott mot sjuktransportfordon och att det är mer aggressivt. Jag upplyser honom också om att vi från och med nu har slut på varningsskott och kommer att skjuta skarpt direkt om vi blir provocerade. "Det har bataljonen redan fått order om och dessutom har alla pbv-förare order att köra över de tre bilar, en blå Audi, en vit Golf och en gul Opel, som försökt köra över våra fotpatruller på stan så vi kan lämna den frågan" säger jag med adrenalinet pumpande. "Det har ni inte mandat att göra" säger Bozic. "Och hur ser ert mandat ut då? Jag har faktiskt folkrätten på min sida. Dessutom har jag bättre soldater och utrustning än vad ni har - valet är ditt" säger jag med en orolig känsla i mellangärdet.

Det är ingen bluff utan jag har redan gett dessa order. Trots oron är jag 99-procentigt säker på att mina order inte skall behöva genomföras. Nu är det viktigast att komma in i skolorna i Vares där det fortfarande finns levande, de som överlevt i Stupni Do är knappast kvar i

Kommenterad [UH4]: förnamnet

byn. Jag gör glasklart för Bozic att i morgon skall vi in i Stupni Do och skolorna i Vares – nu är det slutförhandlat.

Tisdag 26 oktober

Nästa morgon ger sig en pansarbilpatrull iväg för att försöka hitta och plocka upp överlevande bosniaker från Stupni Do. De finns enligt uppgift på kroatiskt område söder om Vares. När patrullen under ledning av Daniel Ekberg gett sig iväg börjar jag förbereda mötet med Bobovacbrigadens ledning, som enligt gårdagskvällens överenskommelse skall börja klockan nio. Vi kom också överens om att vi klockan 14.00 skulle få komma in i Stupni Do och de två skolorna i Vares. Eftersom jag inte har någon som helst anledning att lita på de nya herrarna i Bobovacbrigaden så tänker jag starta vår operation samtidigt som jag åker till deras högkvarter. Nu skall vi in, oavsett vad de hittar på.

Innan jag hinner ge mig iväg till Bobovacbrigaden kommer Daniel Ekberg tillbaka från sitt patrulluppdrag. Han hinner ge mig en kort rapport: Först hittade man inga överlevande, men efter en del ropande och tutande började de efter en halvtimme komma fram - överraskande nog hjälpta av två kroatiska soldater! Totalt plockar patrullen upp 25 överlevande från Stupni Do. Medan de står kvar på vägen kommer ett gäng kroatiska extremister körande. De stannar framför patrullen och en man hoppar ut med ett pansarskott som han gör skjutklart. Då skriker en av de två kroaterna som hjälpt flyktingarna: "ta bort den där för helvete – de blåser huvudet av dig". Ett gott råd, för det var precis den order skyttarna hade. När patrullen anländer med flyktingarna till **stridsgruppen i Dabravine** är stämningen dämpad glädje. Stridsgruppchefen gråter. Två flickor i tjugoårsåldern är de

Kommenterad [UH5]: Se förtydligande ovan

enda som förmår säga något. Byn överfölls av kroaterna på lördagsmorgonen i ett regelrätt anfall. När mörkret kom, då kom också "slaktarna". De brände, plundrade, våldtog och mördade. Bägge flickorna uppgav att de blivit våldtagna.

Rapporten gör det lätt att hålla uppe adrenalinhalten inför det kommande besöket hos Bobovacbrigaden. När vi kommer dit blir vi inte insläppta. Jag envisas och då börjar skurkarna, som står på en balkong ovanför oss, att sprida sig ut åt sidorna och är helt plötsligt beväpnade – liknelsen med en västernfilm blir alltför påtaglig. Själv står jag nedanför vid poststället med min tolk Ekenheim och föraren Lövestedt med skjutklara Ak5:or brevid mig, bakom oss står två militärpoliser. Då förstår jag att John Wayne inte alltid var så tuff som han såg ut. Ljudet när skytten vid den tunga kulsprutan på vår Sisu gör mantelrörelsen och laddar glömmer jag aldrig – "slabang"! Samtidigt sveper han pipan från vänster till höger mot skurkgänget. Stämningen kan nu beskrivas som ganska laddad. Efter några sekunder sänks vapnen och skurkarna skingras. Mitt tydliga besked till Bozic att vi nu har slut på varningsskott och skjuter skarpt direkt har tydligen spritts. Efter en stunds förhandlingar går Bozic motvilligt med på mitt krav att Unprofor – det vill säga vi – skall få rörelsefrihet.

Efter en diskussion med Håkan och Daniel är vi ense om att vi kommer att se en fortsättning på kroaternas förhalning. Då fattar jag beslut att torget och skolorna i Vares samt passagen mot Stupni Do i södra Vares skall intas 13.30. En pluton är redan i färd med att ta sig den övre vägen till Stupni Do. Jag följer efter den medan Håkan med stöd av Daniel leder insatsen vid skolorna.

Jag kommer snabbt till den sista minspärren före Stupni Do där Göran Månsson väntar med sin pluton. Nu börjar

bosnienkroaterna slingra sig igen. Eftersom jag lärt mig att ett bestämt uppträdande är klart effektivast i dessa lägen blir det en ny pekning med hela handen – ta bort minorna eller vi skjuter bort dem. Det biter, de går med på att släppa förbi mig, men inte plutonen. Det är en glädje att se en av rövorna lyfta bort minan med rubbningsskydd – han går som om han gjort på sig och det skulle nog vem som helst göra som visste att det smäller om den lutas mer än femton grader. Glädjen grumlas dock när jag inser att vi själva står alldeles för nära och inte klarar oss om han misslyckas. Under tiden ger jag Månsson order om att när jag kör skall han följa efter med sina vagnar utan något mellanrum mot framförvarande, det ska inte finns en chans att få ut minorna för att stoppa patrullen. När vägen är fri följer pansarbandvagnarna med som på ett pärlband och vi kan köra in i Stupni Do.

Byn är helt nedbränd, det ryker ur ruinerna. Mina ögon tåras och det är svårt att ge order med fast röst. Jag märker att Månsson har samma problem. Plutonen börjar direkt leta igenom byn för att se om det finns några levande kvar. Första tecknet på en massaker är resterna av ett käkben. Snart hittar vi ett svårt bränt lik – en ung man. Nästa fynd är en källare med tre döda kvinnor. Skjutna, med krossade skallar och halsarna avskurna. De visar sig senare också vara försåtminerade. Vi hittar ganska snart femton lik.

När jag sett tillräckligt ger jag mig iväg mot stridsgruppen i Dabravine. Vid järnvägsunderfarten är fortfarande minorna kvar och på andra sidan står Janne Almgårds pluton. En kroatisk soldat ur posteringen kommer fram till mig – för en gångs skull pratar han engelska. "Flytta minorna"! beordrar jag honom. I vanlig ordning måste han fråga den alltid frånvarande chefen. "Strunta i det – ser du inte att det är kört – vi är redan i Stupni Do. Jag står här,

och på andra sidan står pansarskytteplutonen. Din chef krånglar bara och jag har bråttom”, förklarar jag. Sedan går jag under järnvägen och ger order till plutonchefen Jan Almgård hur han skall ta sig upp till byn.

Så här beskriver Jan Almgård händelsen:

”Nästan framme vid byn stannar vi till vid järnvägsviadukten. Jag går av och snackar med de kroatiska soldaterna, som dessbättre talar ryska. De tänker inte släppa igenom oss. Hur skall detta lösas? Plötsligt börjar de signalera mot en höjd i närheten. Det kanske finns en försvarsställning där? Ja så är det nog, det finns en ställning där! Samtalet fortsätter med soldaterna. ”Hur går kriget?”, ”Har ni barn?”, ”Är ni från Vares?” Bataljonschef Henricsson hör av sig via radion och säger till oss att vara försiktiga när vi lyfter undan minorerna. Vad snackar karln om – ska vi börja lyfta undan minor också?! Vi meddelar honom att vi står vid den södra infarten till byn, vid viadukten.

Efter en halvtimme kommer bataljonschefens Sisu ner mot viadukten från motsatt sida. Han stannar vid borte begränsningen av mineringen, promenerar genom tunneln till min gruppering och frågar vad jag håller på med. Jag förklarar att det finns en minering framför mig i tunneln och troligtvis en försvarsställning på en höjd i närheten. Han ser lugnt på mig och säger att det här skall vi ta oss en titt på. Vi går fram till vänster om tunneln och upp på järnvägsbanken. Bataljonschefen säger till mig att det är här vi skall framrycka. Jag påminner om att det troligtvis finns ett näste på höjden. Han tittar fortfarande lugnt på mig och säger att jag kan utnyttja min tjugo millimeters automatkanon om det behövs. Jag är helt förstummad: ”ska jag börja skjuta här?”. ”Om det behövs så gör det”, säger översten.

Jag springer med lätta steg till mina tre vagnar där soldaterna följt vår rekognosering i detalj. Vad skall jag nu säga till dem? Jag hinner inte samla mig utan skriker till truppen att vi skall anfälla över järnvägsvallen. Henricsson hör det och säger lugnt till mig att vi ska inte anfälla, utan framrycka. Jag samlar mig och ger en snabb order till vagncheferna. Vi överraskar kroaterna totalt genom att kringgå deras minering. Mina soldater jublar i vagnarna när vi sakta men säkert rullar vidare från järnvägen mot byn. Ingen eld från nästet. Eller fanns det kanske inte något näste?"

Det här visar hur en händelse kan upplevas olika. Jag bedömde att de kroatiska soldaterna på järnvägsbanken var väldigt skrärade och saknade skyddsvärn. Samtidigt såg jag inga tecken på ett näste, och om det fanns var skjutavståndet så långt att risken att bli träffad var liten, samtidigt som deras egna soldater stod i målområdet. Dessutom stod en av våra vagnar i ställning med sin kanon riktad mot höjden, om någon befunnit sig där vore det mycket oförsiktigt att visa någon fientlig avsikt.

Därmed har jag två plutoner inne i Stupni Do och läget här i Vares är under kontroll, om man nu kan ha läget under kontroll här.

Vid södra utfarten från Vares har de nu lagt minor i vägspärren igen(?). En ung kroatisk soldat kommer åter fram och säger att han måste ringa chefen innan han kan släppa igenom oss. Tiden för att hinna till Dabravine före 17.00 är kort och jag förklarar tydligt för honom att antingen tar du bort minorerna eller så gör jag det. När han tvekar späder jag på med vad vi sett i Stupni Do och undrar om han vill bli delaktig. Då kommer tårarna men fortfarande törs han inte flytta minorerna. Jag pekar på

Kommenterad [UH6]: Ja – helt rätt

Sisuns 12,7:a och säger åt honom att stå helt stilla om han inte vill ha ett stort hål i kroppen, Ruzdi, **vår tolk**, översätter minst lika tydligt som jag uttrycker mig på svenska. Därefter lyfter vi bort de två minor jag är säker på inte har rubbningsskydd. Minan i mitten är jag inte säker på, så jag pekar på soldaten som då mjuknat och lyfter bort den.

Under tiden har den andra styrkan med Håkan Birger och Daniel Ekberg i spetsen kommit in i skolan i Vares. Där är mest gubbar och uppenbarligen har det städats en hel del. Militärpolisen hittar blod på golvet och skotthål i väggarna. Fångarna är mycket rädda och drar den vanliga visan när deras vakter är närvarande om hur väl de blir behandlade. En lyckas dock överbringa budskapet att det är för jävligt på en liten papperslapp. Det är den sedvanliga historien med misshandel, avrättningar och vedervärdig hygien. Vi får också veta att de yngre - cirka 150 personer - sitter i en annan skola några hundra meter längre bort. Daniel avslutar inspektionen med ett tal där han säger att vi gör allt för er, pressen sprider er situation över världen och vi bevakar utanför och kommer igen. Stående applåd!

16.59 anländer jag till Dabravine – med en minut tillgodo. Jag talar om vad som hänt och får fortsatt respit till klockan 12.00 dagen efter för att få ut de fängslade i Vares.

Några timmar senare sitter jag och pratar med några journalister, däribland Reuters kände krigskorrespondent Kurt Schurk om dagens händelser. Jag berättar också om minincidenten **vid vägspärren**. När historien sedan sprids över världen är den avsevärt **"förbättrad"**. Jag uppges personligen ha tryckt min pistol mot huvudet på en **serb – det kunde åtminstone varit på en kroat** – och klarat ut att han skulle passa sig för att därefter ha sparkat bort minorerna. En skröna som vi nog hade en del nytta av under

missionen, däremot har den varit en belastning senare då många trott att jag helt saknar omdöme.

Efter ytterligare några dramatiska dagar frigavs fångarna i skolorna, de kroatiska extremisterna lämnade staden som kom under bosniakisk kontroll. Händelserna i Vares blev en välbehövd framgång för UNPROFOR och stabiliserade läget i området.

Efterspel

Före Vares tyckte man lite till mans i UNPROFOR att vi i BA01 mest var till besvär. Vid mitt nästa besök i BHC går alla upp i enskild ställning och hälsar när jag kommer in – vi får mycket beröm. Det känns väldigt skönt efter dessa dygn. Det var länge sedan en Unproforstyrka satte hårt mot hårt och lyckades. Det stärkte vårt självförtroende och skapade en respekt för oss som underlättade vår verksamhet under resten av missionen. Liv riskerades, inget förlorades men hundratals räddades. Det var inte utan stolthet jag konstaterade att BHC talade om "The Henricsson doctrine".

Ivica Rajic höll sig undan rättvisan i många år. Helt säkert med den kroatiska regimens goda minne. Efter hårda påtryckningar började Kroatien överlämna krigsförbrytare till krigsförbrytartribunalen i Haag. Rajic utlämnades 2003 och dömdes till tolv års fängelse. Han fick kortare straff än han förtjänade eftersom han samarbetade med domstolen avseende orderkedjorna uppåt till den kroatiska ledningen.